

פרשת ויקהל-פקודי: בירורים ותיקונים

א. הקדמה

פרשיות 'ויקהל-פקודי' הבאות לאחר חטא העגל מהוות תיקון לחטא זה שיסודו בהיפרדות העם כמקור לחוסר השראת השכינה שאינה שורה אלא בהקהל.¹

שורשו של מתן תורה היה באחדות, כדברי **המדרש** (תנחומא, יתרו סי' יג): "בשעה שעמדו ישראל על הר סיני השוו כולן לב אחד לקבל עליהם מלכות שמים בשמחה". אחדות זו שהביאה בעקבותיה את הערבות ההדדית זה לזה הופרה בחטא העגל בו אמרו: "אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל",² אמירה שנאמרה בלשון יחיד, 'אלוהיך', המורה על פירוד אישי.³

התיקון לפירוד זה הובע בתחילת פרשת 'ויקהל': "וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", התקהלות המהווה תיקון לחטא העגל בשיבה לעמידתם לפני מתן תורה כאיש אחד בלב אחד.

תיקון נוסף לחטא מצוי בתחילת פרשת 'פקודי': "אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת",⁴ וביאר **רש"י**: "עדות לישראל שוויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם".

אולם, בתוך ענייני השראת השכינה שבמשכן בפרשיות אלו, נמצאת פרשיית השבת כפתיח לכל: שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה' כָּל הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת. לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת.⁵

פתיחה זו דורשת ביאור, כיצד משתלבת קדושת השבת וההישמרות מעשיית מלאכה בה בתיקון חטא העגל והשבת השכינה לישראל?

יתרה מכך, הכפילות בפסוקים אלו דורשת ביאור; מדוע הובדל והתייחד איסור הבערת אש ביום השבת מכלל האיסור הכולל של אי-עשיית מלאכה ביום השבת?

ב. המלאכה כתיקון החטא

למען מתן מענה לשאלות אלו יש להבין את עניינה של המלאכה:

מפסוקי התורה עולה היא התלות בין עבודת האדם בששת ימי המעשה לבין מניעתו ממנה ביום השביעי, לדוגמה: "שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְעַשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת",⁶ תלות המלמדת שכשם שציווה אותנו הקב"ה על ההימנעות מהמלאכה ביום השבת, כך חייבנו במלאכה בששת ימי המעשה.⁷

¹ **סדר עולם רבה** (פרק טו). על היות המשכן חיבור בין ישראל להקב"ה, ראה: **קדושת לוי** (פרשת פקודי ד"ה או יבואר): "אלה פקודי המשכן משכן העדות. הכלל, יש אדם שעושה מצות הבורא יתברך אבל עדיין אינו במדרגה שיהיה מחובר על ידי המצות להבורא יתברך, בכדי שעל ידי זה יהיה להבורא יתברך תענוג מישראל, ובאמת האדם צריך לעבוד את הבורא יתברך בזה המדרגה. וזהו הרמז 'אלה פקודי המשכן', 'פקודי' לשון התחברות, מלשון חייב אדם לפקוד כו' (יבמות סב, ב), האדם צריך לעשות המצות בכדי שעל ידי זה יהיה לו התחברות אל השכינה, כי 'משכן' הוא לשון שכינה, 'משכן העדות' 'עדות' לשון תענוג, לשון 'עדי עדיים' (יחזקאל טז, ז), שעל ידי זה יהיה תענוג להשכינה ממצות ישראל".

² **שמות** (לב, ד; לב, ח).

³ ראה: **בית הלוי** (פרשת משפטים); **כלי חמדה** (פרשת ניצבים אות ג עמ' ש). ראה מה שהתבאר לעיל בפרשת כי-תשא.

⁴ **שמות** (לח, כא).

⁵ **שמות** (לה ב-ג).

⁶ **שמות** (כג, יב). ראה עוד: **שמות** (כ, ח-ט; לא, טו; לד, כא; לה, ב); **ויקרא** (כג, ג); **דברים** (ה, יב-יג).

⁷ **פרי צדיק** (מאמר קדושת השבת, מאמר א).

הבנה זו מקבלת ביטוי בתחילת פרשת ויקהל': "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֵת, שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה",⁸ פסוק הרומז לאמור בראשית הבריאה: "וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלָאכָתוֹ... אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת",⁹ בו ניתנה ההוראה לאדם 'לַעֲשׂוֹת', להמשיך את מעשה הבריאה. הכוח המסור לאדם ליצור ולשכלל יכול להביאו לידי שותפות ביצירה,¹⁰ אך מאידך יכול להביאו לידי כפירה, "פְּחִי וְעֶצֶם יָדִי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחִיל הַזֶּה",¹¹ חשש שהובע ב**מדרש** (קהלת רבה, פרשה ז): בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו, ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריו.

ברם, ישנה היכולת ביד האדם לראות במעשה ידיו במשך ימי החול את התגלות האלוקים בבריאה, את היותו שותף עימו בשכלולו של עולם, ליצור את הזיקה והתלות בין ששת הימים ליום השביעי. דרך זו ניתנת להיעשות בעצם ההימנעות ממלאכה ביום השביעי, בעצירה משטף החיים החומריים של ימי החולין, בשיבה אל המקור הרוחני העליון המחיה את כולם.¹²

נבקש להעמיק יותר בביאור זה:

סמיכות פרשיית המשכן לאיסור המלאכה בשבת, המופיע בתחילת פרשת ויקהל', מלמדת שהמקור לאיסורי שבת נלמד מהמשכן, כדברי ה**בבלי שבת** (מט ע"ב): "הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי?... כנגד עבודות המשכן".¹³

כלומר, ל"ט אבות מלאכה האסורות לעשייה בשבת נלמדות ממלאכת המשכן, בו היו פעולות אלו שהוגדרו כמלאכה האסורה בשבת, דבר הדורש ביאור מה הקשר בין פעולות המשכן למלאכות שבת? מדוע פעולות שהיו במשכן נקבעו כמלאכות האסורות בשבת? דבר נוסף שיש להבין הוא האמור בדברי **רש"י** (שמות לה, ב): "הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן, לומר שאינה דוחה את השבת", מדוע אכן מלאכת המשכן אינה דוחה שבת?

התשובה לשאלות אלו מביאה אותנו להעמיק יותר במהותה של 'מלאכה': כדי לעמוד על טיב המושג 'מלאכה', עלינו להבין שמלאכה אינה בהכרח פעולה, שהרי לא נאסרה בשבת פעולה אלא מלאכה, כזו שהייתה במשכן. יתירה מכך, יש פעולות הדורשות עמל ויגיעה, כנשיאת משא, ולמרות זאת אינן מוגדרות כמלאכה שתיאסר בשבת, ומאידך יש מלאכות הנעשות בקלות וללא טרחה שחייבים עליהן בשבת, כמלאכת בורר.¹⁴ לאמור, הגדרת המלאכה אינה תלויה במאמץ הדרוש לשם עשייתה, הבנה המחדדת את הצורך במתן מענה מדויק להגדרת המושג 'מלאכה'. לאחר חטא אדם הראשון נגזר עליו "בַּעֲשֵׂת אֶפְיָךְ תֹּאכַל לֶחֶם",¹⁵ מלאכת עבודת האדמה, גזירה שאינה מהווה עונש על החטא, אלא הינה תוצאה ישירה ממנו.¹⁶

⁸ **שמות** (לה, א-ב).

⁹ **בראשית** (ב, ב-ג).

¹⁰ **שבת** (ק"ט ע"ב). עוד על שותפות האדם ובוראו במלאכה, ראה: **כנסת ישראל** (טבת תרצ"ט, עמ' כח, שבת ועליה, הרב אברהם גרודזינסקי); **מי מרום** (ח"ב עמ' עה); **הרב אלימלך בר-שאו** (מערכי לב, עמ' 189).

¹¹ **דברים** (ח, יז).

¹² ראה: **נחמיה** (ט, ו): "אֶתֶּה הוּא ה' לְבַדְּךָ אֶתֶּה עֲשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צָבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיָּמִים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאֶתֶּה מְחִיָּה אֶת כָּלֶם".

¹³ ראה עוד: **אגלי טל** (פתיחה).

¹⁴ **רמב"ן** (שבת ב ע"א); **מאירי** (שם ד"ה וקצת מפרשים).

¹⁵ **בראשית** (ג, יט).

¹⁶ ראה: **קידושין** (פב ע"ב).

טרם החטא לא היה זקוק האדם למלאכות כדי להוציא אוכל מהאדמה - "אלמלא לא חטא אדם הייתה הארץ מוציאה גלוסקאות",¹⁷ "אדם הראשון מיסב בגן עדן היה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר, ומסננין לו יין",¹⁸ מציאות המורה על שלימות העולם שאינו זקוק לתיקון והכשרה. אולם, חטא 'עץ הדעת טוב ורע' הפך את המציאות למעורבת בטוב ורע,¹⁹ כעת מוציאה האדמה יסודות גולמיים הדרושים לתיקון באחת-עשרה מלאכות הפת,²⁰ דבר המבוטא בגזירה: "וְקוֹץ וְדֶרֶךְ תַּצְמִיחַ לָךְ וְאֶכְלֶתָ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה",²¹ היכולת לאכול תלויה במלאכת התיקון ובירור הטוב. ההבדל בין שני המצבים, זה שלפני החטא וזה שלאחריו, נובע מהתרחקות האדם מגן-עדן, מחוסר הנוכחות הגלויה של האלוקים במציאות, שלאחר החטא נדרשת פעולת בירור לחשיפתו. נמצאנו למדים שהמלאכה נועדה להביא את האדם לתיקון העולם והעלאתו למציאות טובה יותר, לחשוף ולגלות את האלוקות במציאות החומרית, להביא את העולם-ההעלם אל הגלוי, בחינה השמורה לעתיד לבוא, "עתידיה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת".²² מכאן נשוב אל מושג המלאכה ונגדיר, שמלאכה היא פעולת בירור ותיקון. בזו תימדד פעולה להיכללותה בשם מלאכה - האם היא מתקנת ומקדמת את חומר הגלם בעולם ומכשירה אותו ליעודו, ואין הדבר תלוי בטרחה וביגיעה הדרושה לביצועה.²³ בששת ימי המעשה עומל האדם לתיקון העולם, במלאכתו מברר את הטוב מהרע, חושף את האלוקים במציאות ההעלם, אך ביום השביעי דרושה היא הימנעות מיצירה זו, להורות על היות יום זה מעין עולם הבא שכולו טוב ואינו זקק בירור מחמת היותו יום המשולל מהחטא הקדמון.²⁴

ג. שבת ומשכן

כאמור, השראת השכינה במשכן מלמדת על התרצות הקב"ה מחטא העגל, חטא שהיווה ירידה ממתן תורה בו התעלו ישראל לדרגת אדם הראשון, אך מהר נפלו בחטאם: "אֲנִי אֶמְרָתִי אֶלֶהִים אֲתָם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כְּלֶכֶם אֲכֹן כְּאֶדָם תָּמוּתוּן",²⁵ ובהשראת השכינה במשכן שבה היא השכינה לישראל. מהלך זה של נפילות וירידות מלמד על ניסיונות חוזרים ונשנים להבאת העולם אל ייעודו הראשיתי, מציאות מבוררת בגילוי וחשיפת האלוקים בה, דבר המתגלה בסופו של דבר במשכן. לאור זאת, הפעולות שהיו במשכן נועדו להכשיר ולהביא את העולם ליעודו ותיקונו, שזוהי מגמת המשכן עצמו, לחשוף את האלוקות במציאות, "וְשִׁכְנֹתִי בְּתוֹכָם".

¹⁷ **מדרש** (מדרש אגדה, בראשית ג אות יט).

¹⁸ **מדרש** (בראשית רבתי, פרשת בראשית עמוד 41); **בבלי סנהדרין** (נט ע"ב).

¹⁹ דבר הרמוז במונח 'עץ הדעת טוב ורע', כאשר 'דעת' מלשון חיבור, **בראשית** (ד, יז; ד, כה), חיבור ועירוב טוב ורע. ראה עוד: **נפש החיים** (שעיר א פרק טו).

²⁰ **בבלי ברכות** (נח ע"א).

²¹ **בראשית** (ג, יח).

²² **בבלי** (שבת ל ע"ב; כתובות קיא ע"ב).

²³ על המלאכה כיצירה, ראה: **רד"צ הופמן** (שמות עמ' רמב; ויקרא כרך ב עמ' קו).

²⁴ **מי מרום** (ח"י עמ' קטז): "יש יצירה ויש כוח היצירה. הרע נמצא רק ביצירה ולא בכוח היצירה שהוא כולו אומר קדוש ובשבת חוזר העולם לכוח היצירה ולכן אמור לעשות שום מלאכה ביום השבת כי אז שולט הסדר של לפני היצירה כפי מה שהיה בכוח היצירה ביום השביעי התעלה וישב על כסא כבודו תפארת עטה ליום המנוחה עונג קרא ליום השבת, היינו שהיצירה מתעלה ביום השבת להיות ברזא דאחד דהיינו שיתאחדו הבכוח והבפועל שהם כולם מצד הקדושה ומתאחד הבכוח עם הבפועל אחד באחד מעין עולם הבא שאז יהיה ה' אחד ושמו אחד".

²⁵ **תהלים** (פב, ו-ז).

ואלו דבריו של **רבי נחמן מברסלב** (ליקוטי מוהר"ן, ליקוטי תניינא ד, ג):

כי על ידי העסקים והמלאכות שעושים נעשה ע"י זה בחינת משכן. כי כל המלאכות כלולים בל"ט מלאכות, שהם אבות מלאכות... ול"ט מלאכות הן כנגד מלאכת המשכן, כמו שאמרו רבותינו ז"ל אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, כנגד מי? כנגד מלאכת המשכן. וציורא דמשכנא כציורא דעובדא דבראשית, והאדם עושה המלאכה, וציורא דגופא כציורא דמשכנא. נמצא, שע"י האדם שעושה המלאכה והעסק, ע"י זה נעשה בחינת משכן, כשעושה המלאכה והעסק כראוי, כמו שצריך לעשות, וע"י זה נותן חיות והארה למעשה בראשית, והוא קיום העולם.

המלאכה בששת ימי המעשה מקבילה למלאכות הנעשות במשכן, שעל-ידן מתקיים העולם ונחשפת האלוקות בו, כדברי **המדרש** (אוצר המדרשים, עמוד 80) הרואה במלאכה בסיס להשראת שכינה: גדולה מלאכה שלא שרתה שכינה בישראל עד שעשו מלאכה, שנאמר וירא משה את כל המלאכה וגו' ויברך אותם משה. ומה ברך אותם, אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם.

ממילא מובן שהפעולות במשכן הנועדות לבירור ותיקון העולם ייאסרו לעשייה בשבת, שם מלאכה להם, מלאכות התיקון המה, באות הן מלאכות אלו לתקן את החטא הקדמון, שאין לו נגיעה ביום השבת המבורר מכל סיג חומרי ולכן היא-השבת בבחינת מעין עולם הבא.²⁶ בדברים אלו נוכל להבין שאין מלאכת המשכן דוחה את השבת, מפאת שקדושת השבת עליונה יותר מקדושתו של משכן, בכך שזה האחרון מבטא את עולם החומר, עולם הזה, שיש לתקנו ולהביאו לידי עילוי, ואילו השבת היא מעין עולם הבא, עולם שהגיע לייעודו התכליתי.

ד. מלאכת הבערה

נותנה לה השאלה הניצבת בראש הדברים, מדוע נבדלה היא מלאכת הבערה מכלל מלאכות שבת. כמענה לשאלה זו יש לפנות לדברי **הבבלי פסחים** (נד ע"א) אודות ברכת 'מאורי האש' הנאמרת במוצאי שבתות:

רבי יוסי אומר, שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחן זו בזו ויצא מהן אור.

יש להבין מה טיבה של דעה זו שניתנה באדם הראשון, 'מעין דוגמא של מעלה', להקיש בבי' אבנים? **המדרש** (תהלים, מזמור צב) מתאר את התחושה בה היה מצוי האדם בהגיע מוצאי השבת:

כיון שראה אדם מוצאי שבת עם דמדומי חמה, התחיל החושך ממשמש ובא, התחיל אדם טופח על פניו, ואמר אוי לי שמא זה שאמר הקב"ה הוא ישופך ראש הוא מביאו עכשיו... מה עשה הקב"ה, זימן לו שתי אבנים, אחת של אופל ואחת של צלמוות... ונטל אדם הראשון שתי האבנים והקישן זו לזו ויצא מהן אש, והבדיל עליו בורא מאורי האש.

כאמור, שבת היא בבחינת מעין עולם הבא, עולם השב למקורו העליון המתוקן כייעודו.

²⁶ הקשר בין מלאכות שבת למלאכות המשכן, שיסודן ביצירה, הובע ב**מכילתא דרשב"י** (פרק כ): "לא תעשה כל מלאכה יכול לא יקנב את הירק ולא ידיח את הכלים ולא יציע את המיטות? ת"ל, מלאכה. נאמרה כאן מלאכה ונאמרה מלאכה במשכן, מה מלאכה האמורה במשכן מלאכה שיש עמה מחשבה אף מלאכה האמורה בשבת מלאכה שיש עמה מחשבה".

נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר שבת
וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש.²⁷

את הקשר בין העולם למקורו הרגיש האדם במוחש בשבת, יום בו התעצמה הנשמה על גופו החומרי,
יום בו שב העולם למקורו. אך בהגיע עת מוצאי שבת, זמן בוא החושך ושיבת הנשמה היתירה
למקורה, חשש האדם שמעתה העולם בששת ימי המעשה מנותק הוא ממקורו, טבעי וחומרי לגמרי.
על כן זימן לו בוראו אבנים, שיא התגלמות החומר,²⁸ ולימדו את הקדושה החבויה בתוך החושך.
הקשת האבנים זה בזה והדלקת האש על-ידן מבטאת את המשמעות של כלל המלאכות האסורות
בשבת - גילוי וחשיפת האור האלוקי בתוככי המציאות החשוכה.²⁹
קיימת היא קדושה בעולם החומרי, אך זקוק האדם לדעת עליון, להידמות לבוראו, בכדי להדליק
את הניצוץ ולחשוף על-ידו את האור האלוקי במציאות.
זו הדעת שניתנה לאדם הראשון במוצאי שבת, 'מעין דוגמא של מעלה' - להורות לו שיש בכוחה של
מלאכה לתקן ולהכשיר את העולם לייעודו, להיות שותף עם בורא העולם במגמה זו.

ה. פרה אדומה

עד עתה עסקנו בדרכים שונות להשראת השכינה בעולם, לחשיפת האור האלוקי במציאות בכדי
להביא את העולם לידי ייעודו, הן בדרך של מלאכות בששת ימי המעשה והן במשכן.
פרשיית פרה אדומה מהווה את אחת הדרכים לחזרת האדם לימי קדם, טרום החטא הקדמון.
מדוע פותחת היא פרשייה זו במילים הכוללות את התורה כולה: "זאת חֻקַּת הַתּוֹרָה"³⁰?
זאת ועוד, הגם שפרשיית פרה אדומה היא חוקה, כדברי **המדרש** (במדבר רבה, פרשה יט): "אמר
הקב"ה, חוקה חקקתי לך גזרה גזרתי, ואין לך להרהר אחריה", ממשיך המדרש ונותן טעם לכך:
משל לבן שפחה שטינף פלטרין של מלך. אמר המלך, תבוא אמו ותקנח את הצואה.
כך אמר הקב"ה, תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל.
והנה, מלבד דברי המדרש שבאה פרה אדומה לכפר על חטא העגל, מפשט הפסוקים עולה שבאה
היא לטהר מטומאת מת, טומאה הכרוכה בחטא העגל, כדברי **הבבלי עבודה זרה** (ה ע"א):
לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המוות שולט בהן, שנאמר אני
אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם, חבלתם מעשיכם - אכן כאדם תמותון.
עניין נוסף הכרוך בפרשייה זו הוא לימוד התורה, כדברי **הרמב"ם** (הלי' תלמוד תורה פ"ג הי"ב):
אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך
אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו
ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז, זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה
מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים.³¹

²⁷ **בבלי** (ביצה טז ע"א; תענית כז ע"ב).

²⁸ **תניא** (ח"ב פרק ז); **רבי נחמן מברסלב** (ליקוטי הלכות, חו"מ עמ' קנה), ביחס למזבח אבנים המכפר על הגשמיים.

²⁹ **מהר"ל** (גור אריה, שמות לה, ג): "מלאכה זאת היא מלאכה ראשונה לכל המלאכות, לפי שהוא קרוב אל הטבע, שכמה פעמים הדבר הוחם והובער מעצמו, ולפיכך היא מלאכה ראשונה".

³⁰ **במדבר** (יט, ב).

³¹ מקורו **בשבת** (פג ע"א). ראה: **רמח"ל** (אוצרות רמח"ל, ח"ד עמ' שנט), שעמד על הקשר בין לימוד תורה לכפרת פרה אדומה, ולדבריו הכפרה היא על עוון חוסר העיסוק בתורה ביגיעה ועמל.

1. 'עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרָצוֹנְךָ'

להבין עניינה של פרה אדומה יש להתחקות אחרי מקורה, כפי שמופיע ב**פסיקתא** (פיסקא יד):
מתהלך בתומו צדיק - זה היה אברהם, התהלך לפני והיה תמים, אשרי בניו אחריו...
כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע הקב"ה לבניו... הוא הביא לפני המלאכים מים,
שנאמר יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם... אמר לו הקב"ה, היא טהרתם של בניך, יהיו
נותנים מן אפר פרה לתוך המים ומזים ומטהרים.
יש לעמוד על טיב הקשר בין תמימות אברהם בה פותח המדרש לבין פרה אדומה.
כן יש להביא את דברי **הבבלי סוטה** (יז ע"א), שם מבואר שאפר פרה אדומה ניתן בגין אמירת
אברהם "ואנכי עפר ואפר".

הביאור כך הוא: הציווי הראשון על התמימות נאמר לאברהם: "הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים"³², ומבאר
הרב יוסף דב סולובייצ'יק (בית הלוי, בראשית פרק יז) שיסוד התמימות הוא בביטול הרצון האישי,
זה המנוגד לרצונו של הבורא, לרצונו של הקב"ה. לדבריו³³, המשכה של תמימות זו היא באמירת
ישראל 'נעשה ונשמע' בעומדם תחת ההר, אמירה שהיוותה את שעבוד גופם החומרי ורצונותיהם
לרצונו של הבורא ובה הסירו מעליהם את החשבונות הרבים.³⁴ אולם, בעתיו של חשבון הימים של
משה בהר, הגיעו ישראל לחטא העגל. לאמור, התיקון לחשבונות הרבים, הרצונות האישיים
המנוגדים לרצונו של מקום, הוא בהליכה בתמימות, בשיבה אל המקור: "אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת
הָאָדָם יִשְׂרָאֵל"³⁵, שרצונו מכוון לרצונו יתברך.

לאור יסוד זה נוכל להבין את עניינה של פרה אדומה שהינה חוקה ללא הבנת שכלו של אדם, המהווה
בניין אב לכל התורה, 'חֻקֹּת הַתּוֹרָה', להורות על השיבה למעמד סיני בו שעבדו ישראל את גופם
החומרי ונטויותיהן האישיות לרצון בוראם.³⁶

יורו על כך דברי **הרמב"ם** (הל' מקוואות פ"א הי"ב) המבאר את עניין הטומאה והטהרה בישראל:
דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואין מדברים שדעתו של אדם
מכרעתו והרי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין
הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכוונת הלב.
אפר הפרה ומי המקווה אינם מטהרים, חוק וגזירה שיש להזות מי חטאת ולטבול במקווה מים,
חוק וגזירה המהווים את הבסיס לטהרת הלב.

בחטאיו של האדם נוטה הוא אל החומריות, אל רצונותיו האישיים המנוגדים לרצונו של בוראו,
הטהרה תגיע לו באמצעות חוק וגזירה, בעשיית מעשה ללא עירוב דעתו האישית, בחוסר הבנה
ובתובנה כי כך גזר הבורא. כאן 'הדבר תלוי בכוונת הלב', בשעבוד רצונו האישי לזה של בוראו.³⁷

³² **בראשית** (יז, א).

³³ **בית הלוי** (דרשות, דרוש יז). ראה עוד: **פחד יצחק** (חנוכה, מאמר ט אות ד).

³⁴ **נפש החיים** (שער א פרק ו).

³⁵ **קהלת** (ז, כט).

³⁶ לאור זאת יש לבאר את הסיבה לציווי על פרה אדומה עוד לפני מתן תורה, במרה (**שמות** טו, כה: "שָׁם שָׁם לֹא חָק"), שהרי יסוד התורה כולה הוא בשעבוד הרצונות האישיים לרצונו של הבורא, כשם שהקדימו 'נעשה ונשמע' לתורה.
³⁷ ניתן לבאר במקצת את תהליך ההיטהרות, מדוע נבחרו אמצעים אלו לטהרה: "כִּי הָיָה אֲדָמָה תָמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֵל" מייצגת את הצורה הפיזית המושלמת של בעל החיים; הצבע האדום מסמל את מלוא החיוניות ושפע החיים, היותה ללא מום מהווה הוראה של שלימות פיזית; אי-שימת עול על הפרה וחוסר עבודתה מראים שמדובר בטבע של חיה ללא שליטת אדם עליה. את כל השלימות הזו שורף הכהן ונשאר אפר. בנוסף, שורף הכהן עץ ארז, אזור ושני תולעת המסמלים את כל הטבע האורגני, ואת אפרם מוסיפים לאפר הפרה, את האפר שמים במים חיים. משמעותו הפנימית של תהליך זה כך היא: הפרה והצמחים הללו מייצגים את העולם האורגני. אמנם האדם, בעלי החיים והצמחים משותפים בכך שהם הופכים בסופו של דבר לאפר, אך אצל האדם יש גם יסוד נצחי, יש לו נשמה אלוקית. ערבוב של אפר ומים חיים, של הטבע ושל האלוקים, של הנצחי ושל החולף, כאשר המים החיים מסמלים את העובדה שהדבר האלוקי הוא נצחי. ערבוב האפר והמים החיים, משמעו חיים המכילים חומר ארצי. המים החיים צריכים להיות

אשר על כן, פותח המדרש בתמימותו של אברהם, ב'אנכי עפר ואפר', המהווה יסוד לכפרת פרה אדומה המכפרת על הנטיות החומריות מרצונו של מקום, ובגין "יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם", הטהרה מהנטיות החומריות³⁸ זכו ישראל לאפר פרה המכפרת על אלו. בזה יבוארו גם העניינים הנוספים שנקשרו לפרה אדומה, כפרה על חוסר לימוד תורה וטהרה מטומאת מת, ששורש אחד להם - ביטול הנטייה החומרית של האדם ושעבודה לרצונו של בוראו: הן בלימוד תורה בו נאמר: "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל"³⁹, אשר הכוונה היא להמית את 'עצמו', העצמיות האישית ושעבודה לרצונו של נותן התורה,⁴⁰ כשם שהיה הדבר בהר סיני. והן בכפרה על טומאת מת שבאה לעולם בעתיו של נחש⁴¹ וחזרה שוב בחטא העגל,⁴² כאשר ההבנה בכך היא⁴³ שבנטיית האדם לחומריות המתכלה מנתק עצמו ממקור החיים הנצחיים המשוללים ממוות, לכן פרה אדומה מכפרת על טומאת מת וחטא העגל ששורש אחד להם. מכלל דברים אלו למדים אנו, שכפרת פרה אדומה היא חוק וגזירה, וזהו עצם הכפרה על המכנה המשותף של כלל החטאים שבאים בעתיו של רצונות אישיים המושרשים מנטיית החומריות, ובאה היא החוקה בחסר ההבנה האישית, בשעבוד הרצון לרצונו יתברך, לכפר על נטיות אלו.

על האפר מכיוון שהם אלה שצריכים לגבור על החומר. לא מדובר על ניתוק הגוף והנפש אלא בהשלטת הנשמה האלוקית על הגוף, בחרות מוסרית (ראה: **רש"י הירש**, במדבר יט, ב). את הערוב של האפר והמים החיים מזים על מי שנטמא בטומאת מת ובכך מלמדים אותו שיש לו אפשרות להגיע לחרות מוסרית ולהשליט את נשמתו על גופו ובכך לחיות חיים של טהרה וקידוש החומר. בכך ניתן לבאר שלוקחים דווקא פרה, המייצגת בהמה שנועדה לשרת את האדם, להורות שהחלק הגופני-הבהמי של האדם צריך לשרת את החלק הנפשי-אלוקי שלנו.

³⁸ ראה **רש"י** (בראשית יח, ד) המבאר על טהרה מעבודה זרה, שיא הנטייה החומרית. **שבת** (פג ע"א).

³⁹ **מכתב מאלהו** (ח"ב עמ' תרמו-תרמז).

⁴⁰ **זוהר** (חיי שרה, קלא ע"א); ראה עוד: **בבא בתרא** (יז ע"א).

⁴¹ ראה לעיל מדברי **הבבלי עבודה זרה** (ה ע"א).

⁴² **מהר"ל** (חידושי אגדות, בבא בתרא יז ע"א).